

Vetési László

Jegyzetek az átmeneti identitású nyelvi peremközösségek regisztrációs kérdéseihöz

A népszámlálásaink adatai, azok elemzései, népesedési kilátásaink és azok értékelései fontos feladatai a Kisebbségkutató Intézet munkatársainak. Rég ideje volt (ideje lett volna) ennek a párbeszédnek, lehet, hogy kisé el is késtünk vele.

A magam részéről elsősorban a nyelvhatáron elhelyezkedő népességünk identitás- és regisztrációs kérdéseihöz szeretnék jegyzetszerű kiegészítéseket fűzni.

I. Adatok, folyamatok: asszimiláció, vegyes házasság, migráció

A Kiss Tamás által is több helyen jelzett 17–20%-os vegyes házassági arányszám-mutatók is arra hívják fel a figyelmet, hogy a közeljövőben ennek komoly következményei lesznek a magyarság ön- és többség értékelésére, önmeghatározására nézve is. Az asszimiláció különböző fokozataival, különösen pedig a vegyes házassággal, jelentős számú „anonim magyar” népesség alakult ki Románia területén is, amelynek tagjainál rejtőzködés és egyfajta „letiltott” etnikai hovatartozás-bevallás figyelhető meg. Kevesen tudják, hogy az ortodox-szal kötött vegyes házasságnál is elméletileg kötelező az idegen fél vallási áttérése. Ez pedig már induláskor dominálóvá, felsőbbrendűvé teszi a többségi felet, és hátrányos, sőt megalázott és rejtőzködő helyzetbe hozza a kisebbségit. Az anonim magyarság a legfájdalmasabban a jellegzetes asszonyorsók mentén figyelhető meg, ahol nemcsak arcát, hitét, nyelvét veszíti el a nő, de esetenként tiltás alá kerül a régi családjával való kapcsolattartás is.

Az etnikai különállás, a világos nyelvi közösségként való elhatárolódás, a „vegytisztá identitás” gyengülése majd fokozott felszámolódása átírja a berögzült évszázados erdélyi magyar etnikai sztemderdeket, értékrendeket, a

családi, közösségi, társadalmi beszédmódot is. A gond az, hogy ez a szemléletváltás egyre inkább kodifikálja az elfogadó, engedékeny „asszimiláns diskurzust” is. A társas életbe is egyre inkább beépül az etnizálást (= mint magyarkodást) tiltó, ellenőrző felügyelet alatt tartó etnikai kognitív kontroll. Jól mutatja ezt a Kárpát-medencében a szlovákiai magyarság körében a nagyarányú vegyes házassági térnyerés, de a nyugat-európai, amerikai migrációs magyarság régóta zajló „házassági asszimilációja” is. Valamennyi helyen lebénult kommunikációs területek, tématisztások állnak be, etnikai tabuk, amelyek nem szerepelhetnek a családi-közösségi tematizálások, mindennapi beszélgetések étlapján.

Nagy kérdés az is, hogy a nyelvi vegyes családban milyen „családszerkezeti egyensúly” kialakulásának végterméke az az identitás-vonatkozású döntés, amely szerint a szélső területeken, régiókban lezajló népszámlálási (ön)bevallási döntés megtörténik. A családon belüli hatalmi egyensúly és sok véletlen elem jelenléte, harca, eredménye az a pillanat, amikor és ahogyan egy család eldönti, hogy hová tartozónak vallja magát. Előjelei már előtte láthatóak: az életfontosságú etnikai és más jellegű döntések meghozatalának módjában, a tekintélybirtokló személyében, az anyagi, nyelvi és számtalan egyéb doméniumok birtoklásában (és bitorlásában), felosztásában, a hatalmi döntésvonalak, határterületek meghúzásában, melyek nyelvi identitásterületek birtoklásai is egyben.

E döntésterületeken a szélső régiókban már az etnikai csoport életterének helye és elhelyezkedése is sorsdöntő. Például más a helyzet a sziget jellegű, a tömbszéli területeken, az erdélyi nagyvárosban, a bányaságban, a Kárpátokon kívül. Ehhez járul hozzá még a régió és a „másik etnikumú” fél nyelvi beágyazódásának szintje, az asszimiláció foka. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az etnikai jellegű döntések meghozatalánál, a népszámlálás etnikai jellegű adatainál jelentős arányban a véletlen is közrejátszhat. Például melyik családtag van épp akkor otthon, aki az objektivitás és elfogultság különböző fokán átvállalja a teljes családról szóló adatszolgáltatás, és ezzel a teljes döntés felelősségét is.

A „(többé vagy kevésbé látványos) politikai harc nyomán” születő népszámlálásaink, nálunk különösen, nemcsak információszerzést, hanem nemzetállami reflexeket is sejtetnek. A reális kisebbségi helyzetkép értékeléséhez a régi fogalomkészlettel az etnikai hovatartozás már megfoghatatlan.

Az erdélyi magyarság *külmigrációs* szokásaiban érdemes továbbgondolni – a tanulmányban is szereplő – izgalmas szórványvontakozást. Az interetnikus környezetben és erős nyelvi hátrányban, szórványban élő ma-

gyar népességünk jelentős részét épp hiányos magyar kapcsolatai és nyelvismerete zárta el a közeli magyarországi munkavállalás lehetőségétől. Másrészt épp ennek a népességnek etnikumközi kapcsolatrendszerei miatt is jelentősebb helyzeti és gazdasági előnyei származtak abból, hogy a többségi migrációs kapcsolati utakon nem a magyarországi, hanem a nyugat-európai népességmozgás irányában épülnek be. Ez anyagilag nagyobb hasznot, de az identitás-„visszaerősítés” mentén kisebb hatást és eredményt mutathat fel.

Sajnos nyugati újhullámú, alkalmi munkavállalós migrációs magyarságunk néhány tízezres lélekszámát semmilyen intézmény, szervezet, egyetlen egyház sem kísérelte meg regisztrálni. Elhanyagolódtak a rendkívül fontos egyházi, hitéleti-lelkigondozói feladatok is. Az erdélyi magyar egyházak híveik nyomába, Dél- és Nyugat-Európába sem küldtek egyetlen hitéletet ápoló magyar anyanyelvű személyt sem. Ez a mulasztás minden valószínűség szerint a családi, az erkölcsi, hitéleti romlásban, odakinn és idehaza is végzetes lehet. (Csak érdekességként jegyzem meg, hogy ezzel szemben a Román Ortodox Egyháznak nemcsak számtalan papja, temploma, de külön metropolitája van Olaszországban, külön Spanyolországban és Portugáliában, külön Nyugat-Európában és külön a skandináv országokban munkavállaló román ortodox hívei részére.)

II. Összeírások, népszámlálások, döntéshelyzetek

1. Egyházi nyilvántartási kísérletek, regáti összeírás

Hányan vagyunk? Hányan leszünk? E szokványos kérdésekkel párhuzamosan erdélyi magyar egyházaink is két évtizede reménytelen küzdelmet folytatnak az irányban, hogy saját híveiket nyilvántartsák, és lélekszámadataikat a hivataloshoz közelítsék.

Mi az egyházak keretében az elmúlt két évtizedben teológus és vallásstanáris egyetemista csoportokkal számtalan esetben tettünk kísérletet egy-egy vegyes vallású régió, erdélyi, regáti, nagyvárosi település magyarságának felmérésére. Ezek között kiemelkedik Temesvár, Resica, Karánsebes, Petrozsény, Lupény, Brassó teljes vagy egyes városrészeinek becserkészése, valamint a Kárpátokon kívüli hatalmas területek felkeresése.

Ezek az utak alapvetően egyházi, gyülekezetépítő, „magyar egyházakhoz tartozó” volt vagy lehetséges egyháztagokat regisztráló felmérések. A hivatalos népszámlálás településre vonatkozó magyar számadataiból kiindulva a telefonkönyv, a lépcsőházi lakótelep-felmérés és több más módszer már-már eszeveszett ötletnek is tűnhet. Erre építettük rá az anyanyelvi virtuális közösség létezésének lehetőségét feltételező egymástól való érdeklődést is.

A regáti és erdélyi szórványmagyarság összeíró kísérleteink rendhagyóak és egyedülállóak a teljes magyar nyelvterület regisztrációs kultúrájában. Ilyen teljességre törekvő felmérési kísérletek csak az egyházaknál lehetnek gyakorlatban.

Mondanom sem kell, hogy az erdélyi magyar történelmi egyházak saját nyilvántartási adatszámai messze lemaradnak a román népszámlálás felekezeti adataitól. Minden hivatalos népszámlálási adatanyaggal szembeni bizalmatlanság ellenére egyházaink legtitkosabb és legmélyebb vágyálmaiban jelenik meg az, hogy bár legalább a hivatalos népszámlálási adatok igazak lennének. Bármelyik az elmúlt két évtizedben. Egyházaink többször tettek kísérletet arra, hogy összeírják híveik valós számát, de végére sehol nem jutottak. Ehelyett maradt a kettős mérce: a saját belső hivatalos lélekszám és a hivatalos állami népszámlálás „vágyszama”.

2. Szükséges-e az etnikai öndefiníció?

Kiss Tamás is említi, hogy a nemzeti identitás határán élő magyar eredetű populációnak egyik fő jellemzője az etnikai öndefiníció halogatása vagy az attól való távolmaradás. Ezek a döntések, határozott hovatartozási állásfoglalások olykor hosszú időre is elodázhatók. Vannak azonban olyan esetek, ahol – a határhelyzetben élő, a többes kötődésű vagy asszimiláns családoknak sodrásszerűen, máshol kognitívan, de – feltétlenül világos etnikai öndefiníciót kell adnia önmagáról. Mikor, milyen alkalmakkor van konkrét öndefiníciós döntési kényszerhelyzetben az átmeneti identitású magyar? Amikor már a család nem operálhat egy elmosódott identitásképpel. A hagyományos kemény döntéshelyzetek leggyakrabban a következőkben nyilvánulnak meg: a családban a beszélt vagy domináns nyelv eldöntése (vagy helyben hagyása), a vegyes házasságban a szülők közötti nyelvhasználat szerkezete, iskolaválasztás, párválasztás, vallás- és egyházválasztás, gyermekek esetében névválasztás. És persze, a népszámlálás etnikai vonatkozásaira adott válaszok.

3. A népszámlálási döntéshozás lélektana

Az az igazság, hogy adószok vagyunk a „népszámlálási döntéshozás lélektanával”, a családi és önbevallási döntések hermeneutikájával is. Ha csak a halmozottan hátrányos nyelvi környezeteket figyeljük meg, tulajdonképpen sikerként könyvelhető el, hogy például a regáti területeken, hatalmas színromán falvakban, városokban egyáltalán „meri bevallani” valaki a románon kívüli másságát. (A tízes nagyságrendű „önbevallott magyarság” Krajován, Pitesten, Plojesten, Motruban is már eredménynek számít.) De

ugyanúgy „siker” a számlálóbiztosok realitáshoz való ragaszkodása is, mert ekkora területen és magában Bukarestben is milyen hátrány érné őket, ha az etnikai jellegű adatokat egyszerűen elnagyolnák. Képzeljük bele magunkat abba a lélektani pillanat-háromszögbe, amikor népszámlálási biztos a vegyes családban kinyitja mappáját. Maga előtt az adatlappal nekiszégezi a kérdést a vegyes házasságban élőknek, és köztük a nem románok: „naționalitate”? Mi zajlik le ott és akkor a már-már veszthelyi hangulatban a többségben és „a másik”-ban, a tetemrehívottban. Másodpercei vannak arra, hogy magát eredete szerinti, már csak „volt identitásával” határozza meg, vagy akként, amivé lett. Közben pedig mellette, mögötte, teljes súlyával a nagy identitásváltásnak ránehezedik erre a döntésre a teljesen mássá lett családjá.

Az identitás tehát több kisebb-nagyobb súlyú etnikai elemek rendezett vagy rendezhetetlen halmaza, melyből kiemelkedik vagy egyáltalán nem egy domináns, kodifikálható értékrend. Tény, hogy nem lesz könnyű a nyelv- és identitáshatár mentén vagy azon jóval túl rejtőzködőket regisztrálni. Pedig ez már eddig is egy jelentős számú és egyre növekvő népesség.

III. Jegyzetek a kérdésekre

(1 és 4) A hibrid identitás fogalom használata valószínűleg nem lesz terminus technicusszá, mert pejoratív tartalma és üzenete erre nem fog lehetőséget adni. Minden bizonnyal Kiss Tamás is tudta ezt, amikor idézőjeles változatban is többször használja. Ugyanúgy, ahogyan az elmúlt évtizedek alatt a fogalomkeresésekben le kellett mondanunk az „anyanyelvi fogyatékos”, az „etnikailag sérült” fogalom-kísérletekről. (Ennek humoros székely népnyelvi változata az identitás-veszített, idegen hatás alá került állapot rögzítésére az „ótott magyar”, vagy az újonnan betelepülőkre, hogy a „faluvégi székelyek”. Ezek az élő beszédhelyzet humorizálásában igen, de szaknyelvben használhatatlanok.)

Az etnikai marginalizálódás folyamatosan alakította át az erdélyi magyar társadalom legmobilisabb rétegének, a városi magyarságnak teljes etnikai identitását, önértékelését és önbecsülését is. A „szélre sodródás”, a többségbe globalizálódás ma már nemcsak a „hagyományos szórványban”, de Erdély átmeneti szerkezetű régióiban is egyre elemibb erővel hat. Mi, az az idősödő korosztály, akik néhány évtizedes tapasztalati rálátással nézünk olyan erdélyi városokra, mint Kolozsvár vagy Marosvásárhely, Nagyvárad vagy Szatmárnémeti, aktív élettérben érzékeljük a „monostorizációt”, a „kóolózsvári maagyar beeszéd”-ben elhíresült előhangsúlyos nyelvromlást,

a nyelvi-etnikai kategóriák fellazulását. Megszületett a nyelvhatár mögött élő, az „elérhetetlen és megszólíthatatlan” magyar. Kolozsváron például viszonylagos védelmet élvez a magyar foglalkozás-szigetekben, azok vonzókörzetében elhelyezkedő elitmagyarság, a „főállású magyar” (magyar adminisztrációban, intézményekben dolgozó) és a jelentős kalotaszegi, mezőségi faluháttérrel rendelkező, otthon regenerálódó magyar réteg. De úgy tűnik, hogy az identitás szélére került „pungamagyar” és a deklasszált, a hajléktalanság határán élő népesség körében is még mindig jelentős és egyre növekvő arányban vagyunk, leszünk túlreprezentálva.

Ezzel együtt jár az etnikai öndefiníció fölöslegessé válása, „a tiszta etnicitás” elértéktelenedése. A népszámlálások nagy dilemmája, hogy olyan etnikai hibrid állapotokat, öndefiníció nélkül maradt etnikai réteget is kategóriákba kellene szorítania, amelyek ebbe szinte beépíthetetlenek. Erőltetetten beszorítva pedig a multietnikus-nacionalista kelet-európai ideológiáztság-hagyományok szerint keményen „bepolitizálódnak”.

Kiss Tamás kérdésére – hogy léteznek-e Erdélyben román-magyar hibrid identitások, és kell-e őket regisztrálni? – a kérdés elejére a válasz az hogy léteznek, szükséges is lenne regisztrálni őket, de a mai romániai hibrid társadalom, a többségi arrogancia, a túlpolitizált társadalmi közbeszéd és etnikai értékrend alkalmatlan még a tényszerű, politikai, etnikai, nacionalista felhangok, prekonceptiók nélkül a többes kötődésű kisebbséget regisztrálni. Hogy „a nemzetépítési folyamat keretén belül értelmezhető népszámlálások”-ból valóban tényszerű adatgyűjtés legyen, „lepihent, demokratikus” hagyományú társadalomra van szükség. Az Egyesült Államokban például éppen ezért nevezheti meg egyéb etnikai kötődéseit is bárki. Itt egy kis büszke, önhitető túlzással is, épp ezért a többes kötődésért beszélnek joggal és jogtalanul másfél millió amerikai magyarról, holott a nyelvet életvitelszerűen beszélők száma emlékezetem szerint alig százezer.

Ugyanúgy, mint a többi belső etnikai „alrétegek” népszámlálásbeli kategorizálásnál, a hivatalos állami román népszámlálás a székely, a csángó magyarság rétegzettségének felmérésére sem alkalmas. Valószínű, hogyha erre igény lesz, az erdélyi és a világban szétszórt székely-magyarságnak – egyelőre belső használatra és tájékozódásra – ezt a „népszámlálást” egy önálló (részben internetes, közösségi portálos) regisztrációban kell megvalósítania.

2. A „nemzeti közösség” fogalom mindenképpen értékelendő és megfontolandó. Ennek belső használata feltétlenül javára válna a magyar közösség önértékelésének, de egyelőre nem valószínű, hogy a trianoni területek

bármelyikén a többségiek között osztatlan elismerést szerezne és szakkifejezéssé lenne. A „nemzeti kisebbség” fogalom arra is jó volt, hogy pozicionálja a „másik csoport” létszámbeli hátrányait, alacsonyabbrendűségét, és vele „a többség” más és egyben felsőbb rendű voltát is egyértelműen sugallja. A szüntelenül politikai dimenziókba kerülő etnicitásban ez a többség számára önmegnyugtató is, mert fel is menteti az egyenrangúság biztosítása alól. Elhessegeti a kisebbségi revizionizmus félelmét és az egyenlőséget sejtető „alanyijog-igényeket” is.

3. A „magyarsághoz kapcsolódó különböző peremcsoportok”, a „magyarul is beszélő nem magyarok” a „hagyományos” népszámlálások számunkra legnagyobb vesztesei, akiket alternatív regisztrációs kérdések nélkül soha sem fogunk megtalálni. Ők azok a Kiss Tamás által is kategorizált, a magyarsághoz valamilyen formában kötődő, a magyar nyelvet valamilyen szinten beszélő, és így többes etnikai kötődésűek. Ezek elsősorban a környezeti többnyelvű, családi emléknyelvű románok, volt magyarok, a vegyes házasságok új identitásba szocializáltjainak népes rétegei. Akik itt élnek mellettünk, közöttünk, magyarul még beszélő román orvosokként és csúcsertelmiséggként (néhány százas nagyságrendűre becsülhetnénk meg számukat Kolozsváron). Akik mögött bonyolult élethelyzetek, sorsfordulók, hatalmas titkok, egy-egy vegyes település gyermekkori nyelvének pozitív kétnyelvűség élménye, egy-egy magyar nevelőnő, magyar édesanya vagy nagymama rejtőzködik. Őrzik alkalmi módon használt, többnyire „lefagyasztott emléknyelvük”, identitásuk emlékét. Jelentős részük aktív nyelvként használja, nagyobb részük pedig csak akkor szólal meg magyarul, ha nagyon muszáj, vagy Magyarországon átutazó „tranzit nyelvként”, bevásárlási, üzleti, turisztikai nyelvként működtetik. Őrájuk lenne talán a legnagyobb szükségünk – a mesterségesen ellenséges román–magyar etnikai szekértáborra – szegregált világunkban. Ők a legárvábbak, mert alkalmi, esetleges nyelvhasználati lehetőségeik és élményeiken kívül senki sem tart többletértékeikre igényt. Őket, alternatív identitáskereső kérdések nélkül sosem fogjuk megismerni.

A cigányság regisztrációs és önbevallásos kérdéseinek csupán egyetlen területéhez kívánok kiegészítéseket, jegyzeteket fűzni: a vegyes, kisebbségi nyelvszigetekben, elszigetelődött magyar nyelvi környezetben, szórványban élő, „még” vagy „volt” magyar cigánysághoz. Ennek a nyelváltás állapotában levő, egyre erőteljesebben elrománosodó rétegéhez. Sajnos nem mehetünk bele a részletekbe, de az elmúlt évtizedekben több kutató is elemezte a ma-

gyar környezetben élő cigányság többnyelvűségét. Náluk érzékelték a leginkább „a nyelvismeret, mint gazdasági, kereskedelmi erő” szindrómát. Különösen a vándorló életformát élő kolduló, kereskedő, kanalas, gáborcigány rétegek tudják pontosan, hogy a többnyelvűség hatalmas üzleti érték. Ők a települések nyelvi szerkezete szerint hallatlan találatkonysággal és leleménnyel használják a különböző „üzleti nyelveket”, hogy portékáikat értékesítsék.

A magyarságnak és különösen a székelységnek, sokak részéről a cigánysággal tervezett-megálmodott demográfiai, oktatási hiánypótlása is hosszú távon valószínűleg illúzió marad. Az átmeneti és erőteljesen asszimilálódott magyarságú cigány rétegek tagjai közül igen csak kevés esetben számíthatunk arra, hogy a ma még magyar domináns vagy másodlagos nyelvüket hosszú távon anyanyelvként határozzák meg. Vagy épp a számlálóbiztosok között fog elveszni a magyar anyanyelvű cigányság. Kolozsvár régi magyar, már-már polgárjogú magyar cigánysága a mélyszegénységben folyamatosan integrálódott a többségbe. Az utolsó, ami még részben megmaradt körökben, a magyaros családnév és személynévadás. Itt a magyar eredetű családneveknek ama Bálint Tibor-i dominanciáját még érzékelhetjük, és a személynevek még mindig a másságot, az emelkedett névadást jelölik. Itt találjuk a magyar eredetű családnevek mellett a magyar személyneveket is (Dejo=Dezső, Laco=Lakó, Uştoş=Üstös, Otvoş=Ötvös, Cilla=Csilla, Iboi=Ibolya, Iţa=Ica, Lenci=Lencsi, Eniche=Enikő, Ciaba=Csaba, Jolt=Zsolt, Calmanco=Kálmánka). Többnyire már csak magyar névadási relikviaként. Természetesen mindez csak valameddig élhet, hisz a cigány névadási szokások is követhetetlen ütemben globalizálódnak és asszimilálódnak a kor divatja, a szappanopera-sorozatok felhajtó erejének szabályai szerint.

A továbbiakban a románságnak is számolnia kell azzal, hogy a cigányság szegregáltsága hosszú távon nem szolgálja az együttélést, bonyolult kérdéseik megoldását és a lehetséges szocializációt. (Döbbenetes élményem volt nemrég Kolozsváron, ahol a városszéli kolóniákból egyik külvárosi román nyelvű tanintézetbe beiskolázott cigány gyermekekkel egyszerűen nem lehetett elkezdni a tanítást, mert nem tudtak románul, csak cigányul. A tanári kar, a diákok döbbenetesen szembesültek a most már nem magyar vonatkozású ténnyel: Kolozsváron lehet nem tudni románul.)

5. A magyar állampolgárság megadása a határon túl élő magyarságnak a magyar kormány régi adóssága. Ennek rendkívüli jelentőségéről nem illik vitát nyitni. A kérdés krassován-horvát példája is rendkívül tanulságos. Persze, nem tartom valószínűnek, hogy az erdélyi átmeneti identitású vagy épp az asszimilálódott magyarság körében a kettős állampolgárság lehetősége

látványos disszimilációs folyamatokat indítana be. A krassovánok kis lélekszámúak, területileg majdnem egységes tömbben, népesebb közösségekben, településeken szigetszerűen élnek, közel az anyaországuk határához. Különösen fontos a többségi ortodoxoktól őket élesen elhatároló római katolikus vallásuk. Elhelyezkedésükhöz, helyzeti előnyeikhez képest a magyar szórvány nagy területű szétszórtsága, rendkívül széles tagoltsága, nagy skálán elhelyezkedő identitásváltozatai és nehezen „megszólíthatósága” közepette az anyaországi kedvezmények nem sugározhatnak a horvátokhoz hasonló egységes anyaországi üzenetet, egyértelműen vételezhető felértékeléseket.

Szórványban ugyanakkor nehéz feladat az anyaországból megkísérelni a hátrányos kisebbségi identitás felerősítését. Ezzel ugyanis a belső etnikai értékekhez külső értékeket, érdekeket, sőt, hasznot kell csatolnunk. Vagyis jelképeket és konkrét anyagi juttatásokat egyfajta „felvásárlási értéként” kell megpróbálnunk nyújtani az országhatáron túl élő kisebbségi magyarságnak. Ennek ellenére az anyaországból érkező identitáserősítő szándékkal „átüzent” etnikai célcsoportok nem mindig teljesíthetik maradéktalanul a határon túli etnikum-felértékelő üzeneteiket. Különösen nehezen vételezhető ennek tartalma az asszimiláns magyar rétegek és a hátrányos elhelyezkedésük között.

A kisebbségben ugyanis a másfajta etnikai értékek átörökítési motiváltóságát a folyamatos és egyre erősödő értéktelenedésben is alapvetően két státushordozó testesíti meg. Az egyik az etnikai identitás-másságnak kegyetlenül haszonelvű, olykor konkrétan anyagi vonatkozású *használati értéke*, a másik a *szimbolikus értéke*. A magyar szórvány pedig elsősorban épp az át nem örökíthető szimbólumok temetője. A két érték kölcsönösen pótolja, kiegészíti egymást. Minden külső motivációs szándéknak ezt kell célként szem előtt tartania. A magyar politikai és szakmai elit pedig alig van felkészülve arra, hogy – európai és nemrég született dél- és kelet-európai új nemzetállamok, volt szovjet köztársaságok pozitív és gyakran vitatható példáival felvértezve – a nemzetközi minták tanulságai alapján megtervezze a magyar nyelv emelkedett státusát, a magyarsághoz tartozás felértékelését az elszakított területek és trianoni utódállamok magyarsága körében. Ez a mulasztás pedig úgy tűnik, nemsokára végzetes.

IV. Feladatok, végül

Végül, a még rendelkezésünkre álló időszakban jó lenne alaposabban elemezni az *etnikai mozgósítás*, az anyanyelvi tömegek megszólítása, a nép-

számlálási kommunikáció lehetséges módozatait, az azonos etnikai identitású csoportok reguláris, önbevalló és fegyelmezett szavazóközösséggé szervezésének lehetőségét. Közöttük ezek eddigi kudarcait, előzetes mozgósításaink, megszólításaink válságfolyamatait, jelenségeit is. A teljes határon túli, és így a romániai magyar elit nagy kérdése is, hogy miként és milyen kommunikációval lehet elérni az anyanyelvi, különösen pedig az anyanyelv közösségek szélén elhelyezkedő tömegeket.

Be kell látnunk, hogy a területileg szétszórtnan élő anyanyelvi közösségekkel vagy töredék népességgel, különösen azok nyelvi hátrányban élő szélső rétegeivel majdnem teljesen elveszett a kapcsolatunk. Az „etnikai mozgósítás” alacsony hatékonysága és értéke itt mutatkozik meg a leginkább. Felbecsülni sem nagyon lehet, mekkora ez a tömeg, amelyhez el sem érünk, nem hogy közöttük etnikai önértékelést javító, öndefiníciós befolyásolási esélyeink legyenek. A politikai, civil, egyházi kisebbségi elit ma már csak egy szűk réteget, többnyire ugyanazt a kemény nyelvi-vallási értékrendű népességet képes etnikai csoportként megszólítani. Az elit és közösségi rendezvényeken, a nagy popularitású eseményeken, a szakrális együttléteken is már csak részlegesen. Ma már nincs olyan kisebbségi szervezet, nincs olyan populáris közéleti elit, alig maradtak olyan tömegmozgató referenciális személyeink, akik elérik a nemzetrészek nyelvhatár-közeli széleit, és akik megjelenésükkel mindenki számára ugyanazt az etnikai önértékelési üzenetet hordoznák.

Egyre inkább úgy tűnik, hogy „a nemzet határa” a sikertelenül reprodukált etnikai tudaton, a lecserélt primér nyelven és vallási hovatartozáson túl a kisebbségek anyanyelvi populáris médiafogyasztásának, a nagy szappanoperák, lagzizenék, valóvilágok és egyéb show-műsorok nézőinek tömeghátára is. A magyar identitáshatáron elhelyezkedő népesség széle tehát egyre hangsúlyosabban ott is van, ott lesz, ahol még anyanyelven követhető, érthető a magyarul hangzó, látható média olykor kommersz szemete. Ez az utolsó határállomása az anyanyelven beszerzett „médiaélménynek és médiaélvezetnek”.

*

A Kisebbségkutató Intézet teljes munkaközössége és Kiss Tamás is következetes és hősies munkát végez. Van még feladat bőven a kutatásban, tervezésben, de a tennivalók kijelölésében is – nemzeti közösségünk önismerete, megismerése, számbavétele és együttélésünk háza táján. És persze, majd rájuk vár a nagy munka: az új népszámlálási adatok értelmezése és kiértékelése. A politikai, önkormányzati, civil és közösségépítő elitre pedig a cselekvéstervezés, és ránk, az egyháziakra a kiútkeresés és a nélkülözhetetlen remény szolgálata.